

СЛОВО ПРО ВАСИЛЯ ПРОКОПОВИЧА ЛИСОГО

24 травня 2022 року на 80-му році життя завершилось земне життя відомого українського філософа, доктора філософських наук, професора кафедри філософії Львівського національного університету імені Івана Франка **ВАСИЛЯ ПРОКОПОВИЧА ЛИСОГО**.

Народився Василь Прокопович Лисий 12 лютого 1943 року у с. Липовеньке Голованівського району Кіровоградської області (зараз Побузької громади того ж району) у селянській родині. У 1970 році закінчив філософський факультет Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка, у 1973 році завершив навчання в аспірантурі. Зі студентських років і до кінця свого життя був учнем та талановитим послідовником видатного київського філософа-діалектика Валерія Олексійовича Босенка. З 1973 року до останніх днів працював на кафедрі філософії Львівського національного університету імені Івана Франка, був членом спеціалізованої вченої ради з захисту кандидатських та докторських дисертацій з філософських наук. У 1988 році захистив докторську дисертацію на тему «Діалектика як синтез теорії і практики». У 2007 році Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка Василю Прокоповичу Лисому присвоєно почесне звання «Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка».

В.П. Лисий є автором близько 150 публікацій. Вийшли друком: монографія «Єдність теорії і практики в матеріалістичній діалектиці», монографія «Вища школа на шляху оновлення» (у співавторстві), монографія «Філософія. Пізнання. Наука» (у співавторстві), монографія «Філософія А. Шопенгауера і сучасність» (у співавторстві). Василь

Прокопович є автором *грунтового* та *унікального* – на *світовому рівні* – підручника з **діалектики** для студентів філософських факультетів (2014).

Під керівництвом Лисого В.П. захищено більше 10-ти кандидатських дисертацій, у тому числі дисертації викладачів нашої кафедри філософії: *Миколи Андрійовича Стуканова* «Соціально-практичні основи самореалізації особи в соціалістичному суспільстві» (1989) (я мав честь бути офіційним опонентом його захисту – вперше у житті), *Шигаревої Марини Олегівни* «Роль мовної картини світу у соціальному пізнанні (історико-філософський аналіз» (1996). В аспірантурі у Василя Прокоповича навчався мій молодший брат Возняк Сергій Степанович, дисертація якого «Філософсько-світоглядний аналіз діалектики категорій “форма” і “зміст”» була захищена у 1990 році.

Моє особисте знайомство з Василем Прокоповичем відбулось у 1983 році. Вирішуючи питання про місце захисту моєї кандидатської науковий керівник Босенко Валерій Олексійович запропонував саме Львів, оскільки це було поруч (тоді я працював в Івано-Франківському педінституті), і порадив звернутись до свого учня Василя Прокоповича Лисого. Останній з радістю (оскільки тема співвідношення розсудку і розуму була йому близькою) і ретельно прочитав текст моєї дисертації, висловив слушні зауваження та взявся бути її рецензентом на кафедрі та другим офіційним опонентом на захисті. Першим офіційним опонентом у мене була професор Київського університету Марія Львівна Злотіна. Вона до Великої Вітчизняної війни навчалась у легендарному Московському інституті філософії та літератури (МІФЛІ) разом з Евальдом Васильовичем Ільєнковим. У 1941 вони обидва пішли на фронт. Марія Львівна часто розповідала про роки свого навчання, про дивовижного філософа Бориса Сергійовича Чернишова, який захопив її (та Евальда Ільєнкова – за його власними спогадами) німецькою класичною філософією і особливо діалектикою Гегеля. Так сталося, що захист моєї дисертації відбувся 21 березня 1984 року – рівно через 5 років, як обірвалось життя видатного філософа нашої сучасності Е.В. Ільєнкова. Після захисту під час дружньої бесіди М.Л. Злотіна нам з В.П. Лисим розповіла про трагічні обставини смерті Е.В. Ільєнкова. Ми всі тоді вважали, що був серцевий напад, а насправді філософ самотійно і свідомо перервав своє життя.

Василь Прокопович був щирим другом Валерія Григоровича Скотного, ректора Дрогобицького педагогічного університету (1989-2011 рр.), постійним учасником дрогобицьких щорічних людинознавчих міжнародних конференцій, читав курс з історії діалектики на спеціальності «філософія» у нашому університеті, працював головою ДЕК з цієї спеціальності.

Характерною особливістю наукової та педагогічної діяльності В.П. Лисого була його відданість проблематиці **високої діалектики** як логіки і теорії пізнання.

У наш досить безблагодатний та відверто безчесний час діалектика не те що не у фаворі, але загнана на далеку периферію життя так званого «наукового співтовариства». Про діалектику, якщо й згадують, то побіжно, мало не з кривою усмішкою на вустах.

Достатньо показовий факт: і за радянських часів філософів, які *свідомо* (тобто зі знанням справи, з справжнім розумінням) працювали у режимі «високої діалектики», було не те що трохи – *абсолютна меншість*. І саме вони на пострадянському просторі залишилися вірними діалектиці (Л.К. Науменко, Г.В. Лобастов, С.М. Марєєв, О.Г. Новохатько, Ж.М. Абдільдін, О.О. Хамідов, Н.В. Гусєва, група київських філософів школи В.О. Босенка – нехай не образяться неназвані) і продовжують свої дослідження в цій добрій традиції. **До них безперечно належав Василь Прокопович.** Ті ж, хто постійно клялися у прихильності до «марксистсько-ленінської діалектико-матеріалістичної методології», швидко змінили «орієнтації». Все як у житті: чим частіше і голосніше присягаються у вірності жінці, тим вірніше їй зраджують.

Відданість В.П. Лисого діалектиці як логіці і теорії пізнання в пострадянські часи не могла не дивувати колег з філософського цеху: дивіться, який же він ретроград, не хоче поважати «нові методології» (синергетику, феноменологію, нелінійне мислення, системний підхід, інтервальний підхід тощо) і користуватись ними. Проте, на мою думку, Василь Прокопович чудово розумів, що у новомодній методології в принципі немає чогось такого, що б не містилось у класичній діалектиці. Просто вчені у сфері позитивно-наукового знання заново відкривають те, що вже було відомо філософській діалектиці. Не більше. Проте спокуса видавати спеціальні чи загально-наукові методи за власне філософські – залишається. Такий підхід жодним чином не збагачує ані науку, ані філософію.

Під час захисту моєї докторської дисертації один з опонентів дорікнув авторові, що він користується «застарілою» методологією – діалектикою, нехтуючи, зокрема, такою плідною, на його розсуд, синергетикою. Прийшлося запитати шановного опонента: а що таки нового вигадала синергетика, чого не було раніше у діалектиці як такої?

Василь Прокопович Лисий чудово розумів, що «сучасні», відмінні від діалектики, інші методи аналітики як всеохопного буття, так і людського буття (в онтології, антропології, соціології, в психології і педагогічній науці) досить успішно можуть *описувати* ті чи інші «зрізи» людської реальності, проте – без *проникнення в сутність* і її утримання, оскільки не виходять на історичну цілісність буття людини. Значить, вони завжди ризикують залишитися в полоні обернених (перетворених, спотворених) форм здійснення людського буття, приймаючи їх як нормальні, справжні. Діалектика як логіка бере людське буття ґрунтовно, значить – з самої його засади (чуттєво-предметної практичної суспільно-історичної діяльності),

розуміє історичну необхідність розбіжності сутності та існування людини (відчуження), так само бачить вона об'єктивну потребу адекватного розв'язання субстанціальних протиріч людської передісторії. Лише в такому контексті, лише в світлі такого всезагального будь-яке особливе в світі людини може бути не просто описане, але *зрозуміле* адекватно, не з позицій того чи іншого приватного інтересу, а з позицій самого об'єктивного, неспокійного, суперечливого, драматичного і часом – трагічного – розвитку людського буття як суспільної історії.

Чого тільки не приписують діалектиці сучасні вчені! Згадується, як на засіданні кафедри філософії Львівського національного університету під час обговорення моєї докторської дисертації завідувач кафедри професор А.Ф. Карась добалакався до того, що саме діалектика «винувата» у тоталітаризмові радянського режиму, у його крайніх антигуманних проявах. Василь Прокопович, сидячи поруч мене, сказав – не дуже голосно, але так, що усі почули: «Бачиш, як справа завертається. Ніби зараз до нас з тобою мають підійти хлопці з компетентних органів і вивести під білі рученьки».

Для Василя Прокоповича діалектика – не інструмент, який *ззовні* прикладається до об'єкта. Діалектика є *шлях – шлях загального розвитку* від природи до людини, в людині і людиною (діяльністю) аж до мислення, його категоріального ладу. Тому діалектика як метод іманентно вимагає *перебування-на-шляху*, знаходження себе в дорозі, в «силових лініях» цього всезагального розвитку. Лише в цій ситуації перебування-на-шляху з нами і відбувається щось *істотне* – само-зміна, само-розвиток. Діалектика – не універсальний інструмент», а *діяльна здатність*.

Діалектика – аж ніяк не «на потребу», і самий непотрібний спосіб поводження з нею – поставитися до неї корисливо, застосувально, інструменталістськи. Не той це предмет, вірніше – не та реальність. Адже абстрактні висновки з найвірніших істин не замінюють своєю дерев'яною прямолінійністю аналіз конкретних питань життя, – не один раз стверджував М.О. Ліфшиць. Конкретні питання життя можна «мислити» бездумно, прикладаючи до них ту чи іншу схему, шаблон, матрицю, модель, підганяючи – свідомо чи несвідомо – під той чи інший інтерес. А можна конкретні питання життя мислити, власне *розумом*, піднімаючи їх *на висоту думки*. Конкретні питання життя, взяті мисленням, доведені до мислення, розкриваються думкою і в думці, напруженим і строгим ритмом її понять, «працею поняття» (Гегель) в іманентному саморухові суті. Я даю цій реальності прорости в мене, рухатися в мені і мною як в самій собі, крізь мене і моїми словами розповісти про саму себе, і розповісти абсолютно вільно, невимушено, без примусу і насильства, не з потреби, а просто так, нічого не «заради». Таке мислення перебуваючи у стані «у-себе-буття», цілком визначається лише змістом свого предмета.

На мій погляд, однією з найцікавіших ідей Василя Прокоповича,

висловлених ще у його докторській дисертації, є підкреслення необхідності розрізнення сфер *наявного буття* (безпосередності), *сутності* та *поняття*: у першій – *перехід*, у другій – *рефлексія*, у третій – *розвиток*. Правда, це суто гегелівська думка, так і побудована його «Наука логіки». Проте заслуга Василя Прокоповича полягає саме у зверненні до цієї думки, у її *активації* та застосуванні для розуміння як синтезу теорії і практики, так і окремих принципів та законів діалектики. Адже ми часто нехтуємо таким розрізненням, і тоді ризикуємо збідненням руху думки, можемо опинитись у цупких обіймах розсудкового мислення.

Ось, скажімо, *поняття розвитку* – майже усюди інтерпретується у категоріях наявного буття: вдосконалення, *перехід* до нової стадії, нового рівня, набуття нових якостей, властивостей, ускладнення структури та ін. Тоді достатньо легко «доводити», що поняття розвитку вужче за обсягом за поняття руху. Подібне представлення цілком узгоджується із достовірностями здорового глузду. Тоді навіщо взагалі наука? Для того, щоб подолати обмеженості *представлення* та вийти на дійсне *поняття* розвитку, потрібно увійти у сферу сутності: адже, як писав В.О. Босенко, сутність розвитку – у розвитку сутності. Але це ще не все: треба досягнути сфери власне поняття, діалектики всезагального, одиничного та особливого, подвійного заперечення і при цьому зрозуміти поняття як дійсну свободу, як вільний, цілісний прояв сутності у бутті на рівні дійсності.

Ідею стосовно необхідності розрізнення рівнів наявного буття, сутності та поняття Василь Прокопович Лисий досить вдало реалізує у вже згаданому підручнику з діалектики, який побудований принципово іншим чином, ніж відповідні навчальні посібники з цієї дисципліни (закони і категорії діалектики). Особливо цікавим видається членування за такими розділами: «Перехід як форма діалектики у сфері буття», «Рефлексія як форма діалектики в сфері сутності» та «Розвиток як форма діалектики у сфері дійсності». При цьому автор у тексті навчального посібника свідомо використовує досить обширні цитати не тільки з творів представників німецької класичної філософії, особливо Гегеля, але Е.В. Ільєнкова, В.О. Босенка, М.О. Булатова, Ю.В. Кушакова, що не є типовим для підручників, але має свій безперечно значимий смисл. Дуже добре, що В.П. Лисий залучає добротні, якісні тексти незаслужено забутого київського мислителя Михайла Булатова, ім'я якого варто нагадувати нинішньому поколінню.

Уся непересічна, глибока особистість Василя Прокоповича випромінювала світло і душевне тепло, а його доброзичлива посмішка мудрої людини, готової завжди прийти на допомогу, ніколи не забудеться. Вважаю, що мені шалено пощастило зустріти на своєму життєвому шляху таку Людину (обов'язково – з великої літери).

У пам'ять Василя Прокоповича Лисого хочеться навести такі слова Мартіна Гайдеггера: «Ми шануємо філософа тим, що мислимо. А це

вимагає від нас мислити все те істотне, що мислилось його думкою».

Якою мірою ми здатні на таке мислення? Іншими словами, якою мірою ми здатні по-справжньому вшанувати пам'ять про Василя Прокоповича? Питання не зовсім приємне, досить гостре, але, на моє переконання, вельми доречне.